

Nazar Eshonqulning "Go'ro'g'li yoxud Hayot suvi" hamda Jeyms Joysning "Uliss" Asarlari Qiyosiy Tahlili

Yuldasheva Maftuna

O'zDJTU jahon adabiyoti

kafedrası stajor o'qituvchisi

XX asr jahon adabiyoti an'anaviy realistik tasvir tamoyillaridan chekinib, inson ruhiyatining tub qatlamlarini, ijtimoiy fojialar zahiridagi ontologik inqirozni tadqiq etishga kirishdi. Ushbu jarayonda mif – o'tmishning shunchaki qotib qolgan ertagi emas, balki zamonaviy dunyo absurdini tartibga soluvchi, unga falsafiy ko'lam baxsh etuvchi universal strukturaga aylandi. Tomas Sternz Eliot ta'kidlaganidek, mifologik metod zamonaviy olamning parokandaligi va bema'niligiga ma'no hamda shakl berish usulidir.

Bu tamoyilning g'arb adabiyotidagi cho'qqisi Jeyms Joysning "Uliss" (Ulysses, 1922) romani bo'lsa, o'zbek modernistik nasrida xuddi shunday estetik va falsafiy vazifani Nazar Eshonqulning "Go'ro'g'li yoxud Hayot suvi" qissasi bajaradi. Ikkala asar ham sirtmoqli umumiy nuqtaga ega: Mualliflar o'z xalqining eng buyuk qahramonlik arxetiplarini olib, ularni zamonaviy inqiroz girdobiga tashlaydi.

Gomerning jasur Odisseyi Dublindagi oddiy, irodasiz reklama agenti Leopold Blum qiyofasida gavdalansa, turkiy xalqlarning yengilmas bahodiri Go'ro'g'li o'zbek yozuvchisi talqinida ko'r qabr ichida, ma'naviy xarobalarda tiriklik suvini izlab sarson yurgan fojiaiyi sharpaga aylanadi.

Mifning klassik vazifasi tartib o'rnatish, qahramonlik va yorug'lik tantanasini ta'minlashdir. Modernistik dekonstruksiya esa mif ideallashtirish vositasi emas, balki zamon tanazzulini ko'rsatuvchi ko'zgu vazifasini o'taydi.

Joys Gomerning "Odissey" dostonining 18 ta epizodini 1904-yil 16-iyun kuni Dublin hayotiga proyeksiyalaydi. Qahramon dengizlarda maxluqlar bilan jang qilmaydi, balki ko'cha-ko'yda, mayxonalarda, dafn marosimida maqsadsiz sang'iydi. Uning maqsadi – vataniga, xotiniga qaytish, ammo bu qaytish jismoniy emas, balki

ichki yolg'izlik va xiyonatni qabul qilish aktidir. Mif bu yerda zamonaviy burjua jamiyatining maydalashib ketganini fosh etuvchi kinoyali fonga aylanadi.

"Go'ro'g'li yoxud Hayot suvi"da Eposning Parokandaligi Nazar Eshonqul turkiy xalqlar ongida mardlik, ozodlik va adolat timsoli bo'lgan Go'ro'g'li (go'rda tug'ilgan pahlavon) arxetipini oladi va uni teskari aylantiradi. Dostonlarda Go'ro'g'li go'rdan chiqib yorug'likka, saltanatga intiladi. Eshonqulda esa qahramon butun jamiyat bilan birga qaytadan zulmat qabriga – botqoqlikka qulaydi. "Hayot suvi" mifi o'z qutqaruvchanlik funksiyasini yo'qotadi. Odamlar bu suvni emas, o'zlarini aldovchi botqoq loyqasini afzal ko'radilar. Mifologik makon o'rnini chiriyotgan kulbalar, ko'rlar to'dasi va turg'unlik egallaydi.

Har ikki asar realizmning qat'iy chegaralarini parchalab, o'ziga xos polifonik, metaforik va ko'p qatlamli til strukturasini yaratadi. Joys adabiyot tarixida ong oqimi texnikasini eng yuqori nuqtaga olib chiqdi. Qahramonlarning miyasidagi uzuq-yuluq o'ylar, his-tuyg'ular, xotiralar va assotsiatsiyalar tashqi voqelikdan ustun turadi. Nazar Eshonqul ham "Go'ro'g'li"da qahramonning ichki iztiroblarini, botiniy qatlamlarini ong oqimi va ekzistensial monologlar orqali ochadi. Voqealar tashqi muhitda emas, balki qahramonning ruhiy talvasalarida sodir bo'ladi. Tush va o'ng, tarixiy xotira va bugungi dahshatli saroblar bir-biriga qorishib ketadi.

Ikkala asarda ham an'anaviy vaqt va makon chizig'i buziladi. "Uliss"da Vaqt: Dublinning 18 soati ichiga butun insoniyat tarixi, falsafasi, adabiy uslublar evolyutsiyasi va mifologik qatlamlar siqib chiqariladi. "Go'ro'g'li"da vaqt tushunchasi statik, chiriyotgan va aylanma holatga keladi. Bu yerda o'tmish bilan bugun o'rtasidagi chegara yo'qoladi. Qahramon ming yildan beri go'rda yotgandek yoki bir lahzada butun xalqining fojiasini boshdan kechirayotgandek tuyuladi.

Asarlarning markazida turgan bosh muammo – insonning o'zligidan, jamiyatidan va ilohiy ildizlaridan begonalashuvidir. Joysning Dublini – bu falajlangan Shahar ramzi. Bunda damlar mexanik tarzda yashaydi, cherkov dogmalari va imperialistik siyosat ularning erkini bo'g'ib qo'ygan. Ular ma'nan o'lik, faqatgina jismonan mavjud.

Nazar Eshonqulda bu falajlik yanada fojiaiy va allegorik tus oladi. Qissadagi jamoa o'z ko'zlarini o'zlari o'yib olgan, yorug'likdan qo'rquvchi, zulmatga ko'nikkan maxluqlar to'dasiga aylanadi. Go'ro'g'li ularni qutqarishga, "Tiriklik suvi" bilan uyg'otishga intiladi, ammo jamiyat uyg'onishni istamaydi. Qutqaruvchi

ularning o‘zi tomonidan qatl qilinadi yoki rad etiladi. Bu o‘rinda Kafka absurdizmi va Sartr ekzistensializmining o‘zbekcha badiiy aksi ko‘rinadi.

Ushbu ikki asar jahon adabiyotidagi yagona universal qonuniyatni namoyon etadi: Katta adabiyot inqiroz davrida doimo mifga qaytadi. Har ikki adib o‘z xalqining eng ulug‘ mifologik qahramonlarini shohsupadan tushirib, insoniyatning fojiaiy realligi qarshisiga qo‘yadi. Joys antik mif orqali XX asr boshidagi Yevropa sivilizatsiyasining ma’naviy xaritalarini chizib bergan bo‘lsa, Nazar Eshonqul turkiy epos vositasida mustabid tuzum va ruhiy qullik changalida qolgan jamiyatning anatomiyasini ochib berdi. Shu ma’noda, "Go‘ro‘g‘li yoxud Hayot suvi" shunchaki milliy dostonning qayta ishlanishi emas, balki jahon modernistik adabiyotidagi "Uliss" kabi shoh asarlar bilan bitta falsafiy va estetik kenglikda turuvchi, inson ruhiyatining chuqur fojiasini ochib bergan mustaqil mifopoyetik hodisadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Joyce, James. Ulysses. London: Sylvia Beach / Shakespeare and Company, 1922 (yoki: Joys, Jeyms. Uliss. Moskva: Progress, 1989).
2. Eshonqul, Nazar. Go‘ro‘g‘li yoxud Hayot suvi. Toshkent: Sharq, 2006.
3. Xalliyeva, Gulnoz. Qiyosiy adabiyotshunoslik. Toshkent: Mumtoz so‘z, 2018.
4. Eshonqul, Nazar. Mendan “men”gacha (Falsafiy-estetik esselar va badialar). Toshkent: Akademnashr, 2014.
5. Homer. Odyssey (Gomer. Odissey, Qodir Mirmuhamedov tarjimasi). Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1986.
6. Eliade, Mircea. The Myth of the Eternal Return: Cosmos and History. Princeton: Princeton University Press, 1971.
7. Eliot, T. S. "Ulysses, Order, and Myth" // The Dial, Vol. LXXV, No. 5, 1923. pp. 480–483.
8. Quronov, Dilmurod. Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari. Toshkent: Akademnashr, 2018.
9. Rasulov, Abdug‘afur. Badiiylik — bezavol yangilik. Toshkent: Sharq, 2007.